

ПЕТЪР НЕЗНАКОМОВ

ПАРИЖКИТЕ МИ СРЕЩИ

chitanka.info

I

ЕДНА ИЗКЛЮЧИТЕЛНА ЛЮБОВ

Когато нашият именит котленец доктор Петър Берович стана голям човек в Париж и се прекръсти на доктор Берон, кое от мъка по отдавна невижданото страдащо отечество, кое от напълно разбираемо желание себеп (добро) да стори, разпореди се: няколко момчета котленчета, показали усърдие във приеманието на науката и примерно поведение, да отидат и продължат по-нататък образоването си на негови разносчици във френската столица. Котленските чорбаджии, които влизаха в училищното настоятелство, се събраха, дълго умуваха, съветваха се с учителите и родителите и най-после определиха три котленчета, които най отговаряха на условията на благодетеля. Имах щастието да бъда едно от тях. Бях седмо дете в дома на баща ми, агаджия по занятие, не от най-заможните в Котил. Майка ми беше болнава, та идеше тежко да отглежда такава голяма челяд и макар че на двамата родители им беше мъчно да се разделят с мене, момче, дето се вика, на съвсем крехка възраст, канисаха, съгласиха се с решението на училищното настоятелство, събраха оскудния ми багажец, изпратиха ме с много сълзи заедно с другите момчета по наши котленци, търговци в Цариград. Оттам ни пое агентът на доктор хаджи Беровича и с вапор стигнахме до Марсилия. Оттук нататък вече беше по-лесно — все пак цивилизована страна, уреден транспорт, качиха ни на едно нещо, дето му викаха там дилижанс и кандил-мандил, за една седмица — ей ни и в Парижа. Ей, братя, голяма касаба, голямо нещо! Ний в българско си мислеме, че от нашия Котил по-хубаво няма, пък то... първо Цариград ни взе акъла, после Марсилия, ама Париж ги бие всичките... Леле що нещо е построено! И все от камък, не е като нашия дървен Котил. Изпърво ни настаниха в дома на благодетеля, той беше ерген човек, по цял ден седеше затворен в кабинета си, дето не пускаха без разрешение никого, трима слуги имаше и особено единият, господин Жак, френец по народност, беше едно страшилище — я повишиш глас, и те пипне за ухото, върти, върти, дърпа, ще го изскубе.

Стояхме там една седмица, хранеха ни, което си е вярно, добре, ама — момчета, стои ли се тихомълком по цял ден, без уши щяхме да останем. Благодетелят бил нещо неразположен, та ни въведоха при него чак в края на седмицата. Влязохме и се втрещихме. Само кабинета му, така викаха на стаята, където работеше, колкото цяла една наша котленска къща, леглото му с червени пердeta — балдахин, и вместо стени, книги наредени, да има, да има сто хиляди. Покрай масата, дето пишеше, голямо шарено кълбо на поставка, не бяхме виждали дотогава глобус, даде бог, видяхме. Говори ни той цял час, ама беше почнал нещо да позабравя българския, пък и смутени бяхме и от атласения му халат, и от червения кадифен каскет на главата, та малко разбрахме... Да се учим, да се стараем, да не возприемаме лошавото от френеца, да бъдем достойни за българското име, горедолу такъв беше смисълът... Ами ще се стараем, разбира се, чак в Париж са ни докарали на негови разносчи, добитъкът, дето е добитък, и той се старае, а камо ли пък хора, надарени с ум и разум, каквито се ласкаехме, че бяхме, въпреки крехката ни възраст. Смотолевихме нещо, той ни погали по главите, даде ни по един франк златен, за харчък, и туй беше. На другия ден ни извадиха от дома, не ни беше мястото там, благодетелят по цял ден пише и върти глобуса, а пък ние оттатък в кухнята лудуваме, крадем на готвача, молованин, бялата капа и притуряме скришом лют пипер в манджата. Французи нът Жак ни отведе в една триетажна къща, викаха й пансион, и ни записа там да живеем и да се храним, и да учим първом езика, после сме щели да постъпим в лицейте, така казват на тамошните училища.

За езика, поизучихме го, нашият брат, като залегне здраво за нещо, постига го. Пък се и бояхме, ако не покажем достатъчно усърдие и любознателност, да не ни върнат отново в Турско. Вече бяхме вкусили от тукашния свободен живот и родният Котел, колкото и да ни беше мил, все пак не можеше да се сравни с Париж, нали така? После разбрахме, че и тукашната свобода не е дип келепир, но това е друга тема, да не се отклоняваме сега.

В лето 1854-о аз постъпих в лицея „Сен Антуан дьо ла Сал“ на булевард „Сен Жермен“ в Латинския квартал. Другарчетата ми предпочетоха други лицеи, имаха повече тяга към точните науки. А мен като благодетеля ми Доктор Петър Берон ме влечеше хуманитарното направление и затуй ме дадоха в „Сен Антуан“, където

се изучаваха класически езици и литература. Отначало ми беше страшно трудно и неведнъж се връщах разплакан и отчаян до смърт в пансиона. Съучениците ми, все богаташки синчаги, отгледани с гувернантки, ме гледаха изотгоре, викаха ми „турчина“, „льо тюрк“, защото бяха разбрали, че това особено ме дразни, и ми правеха какви ли не копелдашки номера. Но постепенно взех да напредвам в науката, започнаха да ме забелязват и да ми пишат дванадесеторки (там оценките за знание са по дванадесетобалната система) и чак тогава тия хаймани ме оставиха на мира. Пък и як бях, от чобанлька в Котел ръцете ми си ги биваше, току сръгам някого в тъмното. Изобщо разбраха, че с мен шега не бива, казах им аз, че съм котленец, от хайдушки край, те отначало не вярваха. Е, повярваха накрая.

А сега вече искам да разкажа за първата си парижка среща с видни личности от онова време, среща, която се оказа съдбоносна за мене, с изключително трайни последствия в по-нататъшния ми живот. Един ден, трябва да е било през есента на 1855 (помня, че бях изкарал една година в лицея и бях я завършил с отличен успех и поведение), както се връщах от „Сен Антуан“ след тежките сутрешни занятия и вървях по „Сен Жермен“, изведнъж погледът ми бе привлечен от едно стройно, около 18-19-годишно русокосо и невероятно миловидно момиче, облечено по тогавашната мода, но без оная пищност и екстравагантност, характерни за истинските парижанки. Момичето носеше доста обемист пакет и той силно го затрудняваше при ходенето. Тогава, не зная какво ме прихвана, но набрах смелост и макар че по природа съм стеснителен, настигнах момичето и казах на най-чист френски език. „Мадмоазел, викам, ще ми позволите ли да ви помогна? Виждам, че страшно се измъчвате с тази тежест.“ (Двете години в пансиона и двете в лицея ме бяха вече достатъчно лустросали.) Мадмоазел се обърна рязко, огледа ме, страхуваше се вероятно да не съм някой от ония парижки контета-нахали, дето преследват самотните жени по улиците и им предлагат разни мръсотии, но като видя голобрадото ми лице с едва наболи мустачки — по онова време трябва да съм бил 16-17-годишен, успокои се и прие да й помогна. Каза, че не живее съвсем наблизо, на самия булевард „Сен Жермен“ наистина, но на около шестстотин метра оттука. „И ако и при това положение, жъон гарсон, не се отказвате от предложението си, бих ви била страшно благодарна, ако отнесете пакета дотам. За

болен човек е.“ Има си хас да се откажа! И на десет километра да живее това прелестно създание, и петдесет кила да тежи пакетът му, пак ще му го отнеса, та ако ще и жилите ми да се скъсат. Що чували с ярма съм пренесъл в Котел навремето...

По пътя се разговорихме. „И вие май не сте французин — каза момичето. — Чуждият ви акцент е съвсем слаб, но все пак се чувствува.“ Казах, че има съвършен слух, действително съм чужденец и произхождам от една страна, която, макар че се намира в Европа, още пъшка под най-страшно иго. „Ооо — учуди се момичето, — че как се нарича тази бедна страна?“ „България“ — отвърнах аз гордо и струва ми се, никога името на отечеството ми не е звучало така хубаво, както когато го произнесох пред тази руса прелест. „България ли! — вдигна вежди момичето. — Интересно! Никога не съм чувала за такава страна!“ „Как ще чуете, като е под турско робство и няма ни знаме, ни герб.“ „О, извинете ме, не исках да ви обидя. И дълбоко съжалявам, че бедната ви родина е в такова положение. Всъщност и аз съм чужденка. И моето отечество също е разпокъсано.“ Криво-ляво домъкнах пакета до тяхната къща, булевард „Сен Жермен“ № 341, запомнил съм го този адрес, защото тук всъщност... Но нека разказвам поред. В знак на благодарност момичето ме покани да се кача горе в мансардния етаж и ако нямам нищо против, да изпия едно кафе. Горе живеел господинът на когото от година насам тя била болногледачка. Той бил поет, най-големият поет на Германия, но живеел тук вече от двайсет години, защото от родината го изгонили враговете му. Той там имал много врагове. „Аз, ако искате да знаете — каза накрая момичето, — също съм германка, от Рейнското пфалцграфство, негова сънародница. Общи приятели ме пратиха тук да се грижа за него, защото той е много, много болен. Парализиран е, не може да се движи, но е толкова добър, толкова талантлив...“ Полюбопитствувах да узная името на поета, на когото вече тайно завиждах. Де и аз да се разболея, но ще се грижи ли и за мен този ангел! „Хайнрих Хайне — каза ангелът. — Авторът на Лорелай и на още стотици най-прекрасни стихотворения.“ Да си призная откровено, не бях чувал тогава за такъв поет. В лицето учехме предимно френските поети и белетристи. Знаех за Ронсар, за Маро и Корней, за Расин, Волтер и Жан Жак, но и там не учехме съвременна френска литература. Имаха си правило, признаваха те за класик сто години след смъртта ти. Изчакваха проверката на времето и чак тогава

изучаваха автора в училищата. Може би имаха известно основание, си мисля сега, като гледам колко много живи класици наводниха българската литература. От чужденците споменаваха, и то бегло, само онези, които са признати за световни гении, например от англичаните изучавахме Шекспир, от испанците — Сервантес, а от немците — Гьоте. За руската литература въобще не ставаше дума, поне така беше в нашия лицей. Момичето разбра по смутената ми физиономия, че не познавам най-големия поет на Германия, и каза: „Ако се срещнем и друг път, ще ви дам да прочетете нещо от него във френски превод.“ Зарадвах се ужасно, защото това значеше, че ще мога да я видя отново. Помъкнах тежкия пакет нагоре по стръмните стълби и сякаш се качвах не на шестия етаж, а на небето. Едва ли не хвърчах и момичето с мъка ме догонваше. Стигнахме горе, позвънихме, отвори ни една възрастна жена, икономката Грета, също немкиня, и тя после ми стана добра позната. По онова време Хайне, поетът, за когото преди малко стана дума, не беше в особено добро финансово положение, книгите му в Германия бяха забранени или се издаваха в съвсем малки тиражи, а и във Франция знае се колко може да напредне един писател-чужденец, ако ще и самият гений да е (това после го изпитах върху собствения си гръб). А той, горкият, от десет години вече бил тежко болен, напоследък почти напълно парализиран, не можел да пише собственоръчно, да се движи в светското общество и да тича по редакциите, без което, както е известно, писателската репутация трудно се поддържа — веднага те забравят, увлечени от жизнения водовъртеж, от появата на нови звезди на хоризонта. На снобите това им е работата — да охкат и ахкат пред всяко ново величие, а пък че там някъде в мансардата на „Сен Жермен“ някой умира парализиран и немощен, хич не ги е еня. Влязохме в кухнята с Елизе, чак тук тя ми се представи официално — Елизе Криницер, от две години в Париж, слуша в Сорбоната лекции по френска литература, а поради липса на достатъчно средства, пък и от искрена любов и уважение към великия поет — и негова доброволна болногледачка и нещо като секретарка; на нея той диктува последните неща, които се раждат в главата му. Пихме кафе в уютната кухня под благосклонния поглед на Грета и ни беше много приятно да бъбрим за какво ли не. Ако ме оставеха, бих прекарал тук и до среднощ, макар че ми предстоеше тежък превод от Буколиките на Вергилий. Но скоро от съседната стая се чу гласът на

пробудилия се поет: „С кого говориш там, Муш?“ Елизе скочи и отвори вратата. „Събудихте ли се вече, хер Хайнрих?“ Съвсем излишен въпрос, но и тя беше нещо смутена. „Събудих се и питам, с кого говориш толкова оживено?“ „Ах, с един млад господин, който ми помогна да кача горе пакета с продуктите за седмицата.“ „Млад господин! — усетих в гласа на поета леко раздразнение. — Я да видим какъв е този млад господин! Би ли ми го представила. Все пак трябва да знам с кого се среща моята Муш...“ „С удоволствие, майн либе хер Хайнрих. Той е от България, една поробена страна, която още пъшкала под отоманско иго, под игото на тия турци, дето сега са съюзници на нашата Франция“ (точно по това време се водеше Кримската война — б.м.). Аз се приближих и Елизе ме избута в спалнята, където лежеше поетът. Широка спалня, обзаведена с малко произвехтял лукс, в средата под балдахин от зелен плат (зеленият цвят успокоявал очите) лежеше неподвижно човек с красиво, благородно, но изпито от болестта и страданията лице. Косата му бе посивяла, но все още буйна, видя ми се към седемдесетгодишен, а всъщност тогава е нямал още шестдесет. Изглежда, не можеше да движи главата си, защото Елизе ме побутна да застана точно срещу него. Като ме видя такъв млад и зелен, още съвсем хлапак, поетът се поуспокои, опасенията му, ако е имал такива, изчезнаха, както ми се стори, той здравата ревнуваща своята Муш. „Как се казвате, млади човече?“ — попита вече съвсем дружелюбно. „Пиер Енконю — отвърнах аз. — Това е френският вариант на истинското ми име, Петър Незнакомов.“ „Много е трудно славянското ми име — опита се да се засмее той. — Българите са славяни, нали? И аз едва ли ще мога да го произнеса, както виждате, трудно вече изговарям и най-обикновените думи и затуй ще ви наричам само Пиер. Разбира се, ако станем приятели и вие имате време за посещения при един вече никому ненужен стар човек.“ „Правите ми висока чест, шер мосю, като удостоявате с приятелство един още съвсем млад човек, който при това няма ни състояние, ни род, ни свободна родина.“ „Как казахте, че се нарича тя?“ „България, шер мосю.“ „Хм, това име като че ли нещо ми напомня — той сбърчи вежди. — Аха, у Ронсара като че ли се споменаваше нещо такова... Къде се намираше тази ваша родина?“ „В пределите на Отоманската империя, шер мосю — отвърнах аз. — Покрай долното течение на Дунав, точно по средата й минава Балканът, който е дал името на целия полуостров.“ „Да, да, да

— каза Хайне, — точно така. Прадедите на Ронсара са дошли оттам, лъо ба Данюб, да. А сега френските войски на път за Крим са минали пак оттам...“ „Да — казах аз с горчивина. — И то за да се бият с русите, а пък на нас единствената ни надежда за освобождение идва от тях, от Русия.“ „Какво да се прави, млади момко, съчувствувам ви като на всички, които се борят за свобода, но не аз определям политиката на тази империя, която ми е дала временен подслон, а ей този господин... — той посочи разтворения вестник, откъдето ни гледаше познатата физиономия на императора с козята брадичка (Наполеон III — б.м.). Както разбирате, и аз съм прокуден от своята родина, а при това тя не е поробена от чужденци като вашата...“ Разговорът започваше да става интересен, но поетът видимо се измори. Той мълкна и закри с длан очите си. Елизе веднага ме побутна и ме изведе навън. „Цяло чудо е, че той говори толкова много — каза тя шепнешком, като притвори внимателно вратата. — Вашата појава, изглежда, силно го развълнува. Идвайте, посещавайте ни по-честично, шер Пиер, щом това му действува благотворно. Ще ви бъда много благодарна, ако не ни забравите.“ Туй-то, тъкмо нея да забравя! Пък и поетът, трябва да призная, ми беше здравата харесал. Кой знае що за огън и пламък е бил като здрав и читав. „Нали обещахте да ми дадете да прочета нещо от него“ — казах на Елизе. „О, да, щях просто да забравя, веднага ще ви дам последния му цикъл стихове, озаглавен «Признания», в който — тя се зачерви и лицето ѝ стана още по-прелестно — и аз фигурирам като героиня. Това са любовни стихове, но вие няма да ревнувате, нали? Вижте в какво състояние се намира, нека му позволим една такава последна утеша. А стиховете са безкрайно нежни и хубави, той там ме нарича Муш, не зная откъде му е хрумнало това име.“ Грабнах ръкописа, вероятно писан от нейната ръка, смотолевих едно „Оревоар“ и побързах да изляза от това гнездо на страданието и любовта, изпратен от един поглед, който така и не разбрах дали ме насърчава, или отблъска.

Още същата вечер прочетох стиховете, те губеха, разбира се, от френския превод, но все пак и така личеше, че са писани от голям, велик поет. Само едно не ми харесваше — това обръщение Муш към Елизе, чийто образ просто не излизаше от главата ми, а както усещах, скоро щеше да се настани трайно и в сърцето ми.

Така и стана. Започнах всеки четвъртък да причаквам Муш на пресечката на „Сен Жермен“ със „Сен Мишел“. Елизе винаги минаваше оттам с тежкия пакет с продуктите. По-късно тя ми призна, че пренасянето на пакета не било нейно задължение, но от оня ден, когато предложих услугите си да й помогна, доброволно се нагърбила и с това — за велико учудване на икономката. Но тогава този факт не ми беше известен, аз все още се държах плахо с нея, мислех си, че и тя отговаря, макар и платонически, на чувствата на господин Хайнрих, и се стараех да уважавам това увлечение, макар че цялата тази работа ми струваше немалки терзания и безсънни нощи върху моето твърдо пансионерско легло. Още един или два пъти успях да вляза в спалната на господин Хайнрих, той много се радваше, когато ме виждаше, викаше ми „льо пти българ“ или „льо пти есклав“ („малкият поробен“), но за жалост вече не можахме да разговаряме надълго и нашироко върху съдбите на нашите две родини. Положението му от ден на ден ставаше все по-тежко, вече почти не можеше да говори, хранеха го с чай и плодови сокове, той искаше това или онова само с движение на очите си. Муш отгатваше всяко негово желание и тичаше да го удовлетвори. В тези дни тя съвсем забрави за мен и аз й прощавах, защото ценях нейната преданост и вярност към великия, отиващ си от този свят човек. А и само това — да гледам с каква грация му поднася чая и оправя възглавницата под измъчената му красива глава, ми беше достатъчно и ми доставяше истинско удоволствие. Пък и какво друго можех да искам на моята седемнадесетгодишна възраст, плах и стеснителен, в един свят, чужд и на възпитанието, и на светогледа ми, свят богат и свободен, както мислех тогава, а всъщност и той раздиран от противоречия и материални различия между хората.

Между другото всяка неделя заедно с останалите българчета правех посещения на „куртоази“ при благодетеля доктор Петър Берон. Но той, увлечен в сложните си научни занимания — по това време беше почнал работа по своята седемтомна „Панепистемия“, — ни приемаше малко разсеяно, интересуващие се наистина от напредъка ни в науките, даваше ни своите мъдри съвети (по онова време вече наближаваше шестдесетте), но все ми се струваше, че задава въпросите си към нас някак машинално, а умът му витае другаде, в сложните научни проблеми, които си беше поставил за цел да

систематизира и в последна сметка да разреши. Виж, към едно друго момче, свищовлийче, което беше се появило в Париж преди една година и което живееше при него в къщата му, се отнасяше едва ли не като към син. Това момче показваше голяма дарба на художник и чертожник и докторът по-късно го изпрати на свои разносчи да следва Академията по изящни науки в Мюнхен. То после, след като се върна от Германия, брадато и нахакано, му направи всички рисунки и скици в „Панепистемията“, а седне чухме, че станало един от най-големите български художници от възрожденското, тоест нашето време — Николай Павлович. На негово име сега е кръстен Висшият ни институт по изобразителните изкуства. И наистина способно момче беше, то и аз не падах по-долу в това отношение, но Колю имаше общителен лек характер, забавляващ доктора, разсмиваше го, а пък аз по природа съм стеснителен, пред хора авторитетни и уважавани изгубвах някак си ума и дума, ставах мълчалив и затворен и докторът така и не можа да се сближи с мене и да открие истинските ми качества и достойнства. Затова пък оцени ги напълно Елизе, и то в ония трудни за нея месеци, когато господин Хайнрих буквально „взе да бере душа“, както казваха у нас котленските баби. От началото на 1856 година зарязах и пансиона, и лицея, плюх на учението, в друго обучение напредвах и придобивах опит сега, в трудното обучение на първата младежка любов. Бях постоянно до Елизе, когато тя почти денонощно прекарваше край леглото на агонизиращия господин Хайнрих и успяваше да влезе в устата му някаква подсладена течност, с която да му даде и лекарствата. Тях, в малкото мигове, когато идваше в съзнание, той отказваше да вземе. Толкова страдаше, че направо предпочиташе смъртта през жалкия живот, който все не го напушташе и напушташе.

На 17 февруари 1856 година през нощта господин Хайнрих предаде духу дух, без да пожелае да извикат пастора (евреин по произход, той беше лютеранин по вероизповедание). Последните думи, които излязоха на пресекулки от разкривената му от парализата уста, бяха: „Муш... аз... къде...“ Не можахме с Елизе да разберем какво искаше да каже с тях и затова тогава не ги публикувахме и едва сега за пръв път ги съобщавам в моите спомени на почитаемата публика.

Заедно със стотина негови приятели, повечето чужденци и съвсем малко французи (те сега бяха просто опиянени от завършилата

с тяхна победа Кримска война), Елизе и аз придружихме траурната катафалка, която отнесе в студения и мрачен февруарски ден тялото на бедния и толкова изстрадал господин Хайнрих в Монмартърското гробище.

Когато след десетина дни в присъствието на един необикновено строг и аскетичен парижки нотариус отворихме завещанието на поета, научихме с благодарност и признателност, че той и там не бе забравил Елизе. Бе и завещал една доста внушителна сума, с която тя да завърши образованието си и да има прилична зестра, когато пожелае да се омъжи.

Дълго мислихме какво да правим с тази сума, къде по-изгодно и сигурно да я вложим — та това беше цял капитал. Решихме Елизе да открие цветарски магазин на същия този булевард „Сен Жермен“, където преди година се бяхме запознали. Това най отговаряше на нейната деликатност и изящност. А ако и вие, драги приятели, към които адресирам сега своите спомени от онова време, я бяхте видели между нежните анемони, между аристократичните бледи орхидеи и безпътните камелии, едва ли щяхте да въздържите възхищението си. Търговията в магазина вървеше добре, империята, която тогава беше на върха на своята слава, имаше нужда от цветя, вложеният капитал скоро се възстанови изцяло и почна да дава солидни проценти печалба. Елизе така се увлече в тази изящна търговия, че позаряза посещенията си в Сорбоната. Тук в магазина беше някак си по-близо до живота, повече сред хората и това като че ли допълваше по-добре образованието й, отколкото сухата кабинетна наука. С течение на времето, когато обаянието, упражнявано от духа на господин Хайнрих върху нея, избледня, тя започна да хвърля все по-често поглед върху мене, сякаш забеляза и моите чувства, които наистина бяха скрити и добре овладени, но не чак дотам, че да не бъдат усетени от едно чувствително женско сърце (по пътя на „флуидите“, с които между другото се занимаваше научно благодетелят ми доктор Петър Берон).

И случи се така, че още в края на същата тази прескръбна 1856 година между нас двамата, между нашите две млади и безхитростни сърца пламна такава любов, каквато трудно може да се опише (пък и не е толкова нужно) в едни литературни спомени, поставили си съвсем други и много по-амбициозни цели. Любовта бе увенчана с предложение за женитба от страна на Елизе. Това предложение би

следвало да го направя аз, но на какво отгоре, би се попитал всеки, още не бях завършил лицея „Сен Антуан“, още бях на пълна издръжка от благодетеля, а и имах задължението, по-скоро дълга, след получаване на дипломата си да се завърна в поробеното отечество и да помогна за ограмотяването и въвличането към по-високата наука на хиляди братя българи. Нали за това ме бяха избрали настоятелите в Котел, нали за това харчеше парите си почитаемият доктор (те неговите пари бяха бол, но все пак). Изказах всичките тези съображения пред Елизе, но тя не ги взе под внимание. Обичаше за пръв път истински, не като болногледачка, а вече като жена, и всичките ми логически доводи и доводи от патриотически характер бяха неразбираеми за нея. Изразих плахо надеждата, че бихме могли да се оженим, след като се завърнем заедно в България и се установим като учители в някой по-голям и уреден български град — Русе, Пловдив или Сливен. Тя само ме изгледа с недоумение. „Как! Да изоставим всичката тази красота и хармония (имаше предвид подредбата на цветята в магазина си) и да се запилеем там някъде на края на света, където вилнеят жестоките османци! Че нали ти, Пиер (бяхме вече преминали на «ти»), сам си ми разправял какви ужасии вършат те там. Е, добре, аз питам как би се чувствуval, ако тези господа отрежат примерно и моята глава!“ Бих се чувствуval ужасно, признавам това, хиляди пъти бих предпочел, и то с пълно основание, тази изящна красива главичка да лежи на рамото ми под червения или зелен балдахин на съружеското легло.

И с тази именно зловеща перспектива тя надделя и над разума, и над патриотическите ми чувства. Но все пак как да се явя пред благодетеля и да му кажа, че ще се женя, и то още преди да съм завършил лицея. Представих си как ще се изкриви от недоумение, а може би и от възмущение лицето на заклетия стар ерген, който не можеше да търпи жените, поддържаше съждението, че всички злини в живота идват от тяхна страна и беше се оженил, както сам обичаше да казва, за науката, единствената вярна съпруга, която му била известна.

Но Елизе не искаше да чака. Дълбоко в себе си тя бе решила вече тази женитба и нищо не можеше да я разубеди поне да се отложи с една или две години. Пък и аз, няма защо да крия, не бях кой знае колко убедителен и настоящелен в тази насока. Младата кръв кипеше, сексът като понятие наистина тогава не беше познат, но нещо подобно на него напираше в мене и имаше моменти, когато си мислех, че

просто ще ме пръсне. Същото вероятно е чувствуvalа и Елизе, макар и с три години по-възрастна от мене, богата, със самостоятелно жилище, в чужда страна, където нямаше клюки и осъдителни погледи от страна на близки и роднини.

Престраших се най-после и след едно от неделните посещения на учтивост поисках да остана с доктора за един разговор насаме. За пръв път отправях такова искане към него, той малко се изненада, но в края на краищата се съгласи да пожертвува един час от научните си занимания, за да разбере какво съм си наумил.

Отначало се стеснявах как да започна, после изведнъж бентът се отприщи и му излях на един дъх цялата си неволя... ох, каква ти неволя, та аз целият греех от щастие и той, човек наблюдален, едва ли можеше да не го забележи. Изслуша ме спокойно, нито един мускул не трепна на лицето му, докато разкривах горещите си младежки любовни чувства, нещо, което вероятно му е било съвършено чуждо и за възрастта, и за разбиранията му. Мълча около пет минути, една безкрайна пауза, по време на която аз просто се боях да вдигна поглед към него, и най-сетне каза: „Е, добре, мъча се да те разбера, млади момко. И може би аз съм виновен, че като замислях тая работа — да дам високо образование на нашенски момчета, не взех под внимание един толкова очебиен факт — тук съблазните за младия неукрепнал човек са големи. Не всички са като мене фанатици на науката. Да, да, аз съм виновен. Вие сте хора от плът и кръв. Е, какво мислиш да правиш при това положение?“ „Ами — рекох аз — мисля да се оженя.“ „Да се ожениш! Колко лесно го казваш. Че ти още мустаци нямаш, виждал ли си се в огледалото? (Има си хас да не бях се виждал, колко часове съм стоял пред него, огледалото, колко съм ги придърпвал тия проклети мустачки да растат по-бързо.) Е, каква е тя, избраницата на сърцето ти, да не е някоя от тукашните кокотки?“ „Ааа, господин докторе — взмутих се от дъното на душата си аз, — Муш е най-прелестната и почтена девойка...“ „Какво, какво, Муш ли каза? Да не би да искаш да ме убедиш, че е женско име!“ „Така я наричаше покойният господин Хайнрих Хайне.“ „Кой Хайне? Поетът ли? Авторът на «Лутеция»?“ „Той, същият. Тя му беше болногледачка.“

Доктор Берон ме изгледа вече с по-други очи. „Каква е тя по народност?“ „Немкиня.“ „Е, те са по-сериозни жени. Слушай какво, момко, аз разбирам, че няма да мога да те спра от тази лудост. Когато

човек има да пати, бог най-напред акъла му взема. Та и твоята работа. Ами кой ще те издържа бе, бай приятелю? Че ти лиця още не си завършил. А пък на женени мъже аз издръжка не давам. Пазя достойнството им.“ Е, от това вече се боях. Преглътнах въздух и казах: „Ами ще се хвана на работа, господин докторе. Ще превеждам, зная гръцки, латински, френския го научих парекселанс...“ Благодетелят ме прекъсна с иронична усмивка. „Ще превежда господинът! А кой ще ти дава преводи, кой ще ти ги печата? Или освен годеница, си имаш и готов издател?“ „Е, и Елизе получи малко наследство от покойния господин Хайнрих. Ще ни стигне на първо време.“ „Коя е пък сега тая Елизе?“ „Истинското име на Муш. Нарича се Елизе Криницер.“ „Хм! Е, добре, прави каквото щеш! Друго имах предвид аз, като те пратих в «Сен Антуан», но... друго ти било писано. Всъщност често съм се лъгал в хората. За сватбата си — кога каза, че си я насрочил, за декември ли?... — ще получиш все пак от мене една прилична сума. Няма да оставя жена да ти плаща разносите, че е срамота. А какво стана с поробеното отечество, на което трябва да помогнем? Ще се връща ли там със своята изгора?“ „Ами първо трябва да завърша образованietо си — измънках аз. — Пък и тя следва в Сорбоната.“ „Ясно — прекъсна ме докторът. — Прави каквото съвестта ти позволи. Господин Жак ще ти предаде сватбената сума, като наближи времето.“ Понечих да му целуна ръка, но той я дръпна. Разбрах, че едва ли ще го видя повече, поклоних се почтително и излязох.

Той удържа на думата си, отпусна ми една сума от сто златни франка за сватбата (прилична сума за онова време), но на самия обред, който стана по католически ритуал (Елизе изповядваше католицизма), не дойде. Дойдоха двете котленчета, с които заедно започнахме науките, дойде и икономката на Хайне фрау Грета, четири-пет надути немци със съпругите си и няколко от малцината българи, които съставляваха мъничката тогавашна българска колония в Париж: доктор Никола Пиколо, брат му Теохар, доктор Димитър Киркович и някои други по-незначителни, на които съм забравил имената. Много разчитах да присъствува на обреда и доктор Селимински, най-добрият приятел на благодетеля, който беше дошъл тук от Румъния да държи сказки за България, но той не дойде, види се, беше му повлиял докторът. Е, какво пък, и без него ще минем...

Заживяхме с Елизе в мансардния етаж на „Сен Жермен“ (тя не пожела да го напусне) щастливо и безметежно. Родиха ни се деца: две момчета — Йохан и Хайнрих, и три момичета — Ирене, Гертруда и Жечка (на името на майка ми, за която така и не знаех жива ли е, мъртва ли е, от Котел до Париж новините трудно достигат). Елизе, за която бе трудно да произнесе буквата „Ч“, я наричаше Жеша. Преживяхме Френско-пруската война, падането на империята и Парижката комуна. През 1871 година Теохар Пиколо, с когото поддържахме връзки, наш клиент беше (той беше станал богат парижки търговец), ни донесе тъжната вест за смъртта на благодетеля доктор Петър Берон — бяха го удушили в къщата му в Крайова наемни убийци, наети от съдружника му Папазоглу (докторът наистина често се лъжеше в хората). Поплакахме, както си му е редно. Докторът беше велик българин, един от големите европейски учени и заслужаваше съвсем друга съдба. Ако беше французин, щеше да лежи в Пантеона, а там, в тая далечна и кална Крайова кой знае дали е имало кой да го придружи до вечното му жилище — тези Балкани, за които той толкова ратуваше, добре му се отплатиха.

Към 1876 година се бяхме наканили с Елизе по случай двадесет години от сватбата ни да посетим изстрадала и поробена България, исках да ѝ покажа града, в който съм се родил и първо мляко засукал, но тъкмо тогава през пролетта избухна въстанието и Ботев премина Дунава, та пътищата станаха опасни и ненадеждни дори и за чужденци. В България се прибрахме едва след Освобождението. Елизе ликвидира с печалба магазините си за цветя, те бяха станали цяла мрежа, пръснати по целия *rive gauche*. Така че се върнахме с един много солиден капитал, вложен в швейцарски банки, и една също така внушителна наличност в златни франкове в джоба. Построихме си един малък, но доста луксозен палат на „Шипка“, близо до Военното училище (софийският аристократичен квартал) и заиграхме видна роля в светското общество. Елизе вложи част от парите си в локали и кафе-шантани, нощи увеселителни заведения, които бяха почнали да никнат като гъби в следосвобожденска София, особено в епохата на Кобурга. Най-реномираният от тях беше „Орфеум-Неапол“, на ъгъла „Леге“ — „Клементина“, в приземието на хотел „Империал“ — вход с куверта 15 тогавашни златни лева, изключително интересна програма,

изпълнявана от чуждестранни артисти, пеят известните Ели Бразели и Режина Линкер.

А пък аз започнах да сътруднича на прогресивната хумористична преса под псевдонима „Бедният Хайнрих“ и скоро станах истинско страшилище за бедния Кобург, когото бичувах непрекъснато във фейлетоните си. Бях го намразил страшно, може би защото, между другото, беше и сънародник на жена ми. Трудно ми беше, разбира се, да пиша. Позабравил бях доста българския език в тежките години на изгнание от милото отечество. Но ще го науча отново. На мен френският не ми се опря, великият език на Молиер и Юго, та българският ли?...

II

БЛАГОРОДНИЦИ В НОЩТА

*Посвещава се на блажената памет
на съпругата ми Елизе Криницер*

Спомена, който ще разкажа сега, почти цели деветдесет години е стоял заключен в преизподнята на моята памет. Тъй като е свързан с доста деликатни обстоятелства и нравствени норми, които на сегашните поколения може би ще се сторят смешни (но за онова време те играеха съществена и, бих казал, съdboносна роля в живота на човека), аз не съм го споделял и с най-близките си хора, дори със съпругата и дъщерите си. Но днес като че ли преживяното събитие има давност, както казват юристите. А не мога повече да мълча и защото споменът засяга личността на един от най-талантливите и обаятелни духовни титани на Франция, човек със сложна и на моменти патологична душевна нагласа, човек противоречив и с труден за обяснение с обикновените логични средства характер. И вероятно това, което ще разкажа, освен за широката читателска маса, ще бъде интересно и за специалистите, които се занимават с криволичещите лабиринти на човешката психология, а също така и за литературоведите, за които пък всякаакви нови обстоятелства, свързани с развитието на една необикновена човешка дарба, са винаги добре дошли и винаги могат да станат повод за хитроумни изводи и заключения.

И тъй, да започнем! Много моля обаче този спомен да не се чете от деца и юноши до 16-годишна възраст. Зная, че те ще го прочетат и без друго, както гледат и всички забранени за малолетни филми, но съм длъжен да направя тази предварителна забележка, за да имам утре чиста съвест, единственото комай останало ми богатство. Такааа. А сега да се върнем към 1870 година, когато се обяви злощастната за

Франция Френско-пруска война, която в последна сметка доведе до падането на карикатурната империя на Наполеона III, до Парижката комуна, а после и до обявяването на Третата република. Тази паметна година се отрази върху моя личен живот, едва не разстрои щастливото ми и задружно дотогава семейство, едва не разруши моята голяма и, може да се каже, единствена любов, любовта ми към Муш, чудесната ми съпруга Елизе Криницер. Веднага след обявяването на войната, като чужда поданица, тя бе депортирана в своята родина Германия. Какво ли не правих, за да осуетя това несправедливо решение. Клиенти на Елизе в нейните цветарски магазини бяха почти всички влиятелни хора от политическия, деловия и културния живот на империята, всички те през един или друг период от живота си и особено на стари години си имаха любовници или „метреси“ (широко употребяван термин от епохата), а Елизе умееше да пази деликатна дискретност, така че станеше ли въпрос за артистично оформени цветни подаръци, търсеха обикновено нея (и плащаха добре, между другото). Разказвам това, за да се види, че връзките ми със силните на деня бяха твърде солидни. Но нищо не помогна. Колко неумолими стават военните власти в периоди на мобилизация, когато патриотарските тълпи крещят „*Vive la France*“ и „*Vive l'impereur*“ по улиците и площадите и са готови да разкъсат и стъпчат всеки чужденец, който не споделя „възторзите“ им, особено пък ако има нещастието да принадлежи към ненавистната тевтонска раса. В края на краищата се примирихме, дори разсъдихме, че така е по-безопасно за Елизе и децата. Решихме също аз да не я следвам в Германия, а да остана в Париж и да поддърjam търговията, макар че по време на война тази търговия, цветарската, не е от доходоносните. Наистина по време на мобилизацията, когато се изпращат в казармите съпрузите и синовете, цветя са необходими, но иди тъкмо тогава повишавай цените! Може не само от магазина ти, но и от самия тебе да не остане папер. А пък като почне самата война, като загълхне гърмът на тържествените литаври и запристигат некролозите, тогава никому не е до цветя. Ще откъснат някое стръкче от собствената си градина, ще почетат покойника, но парите си пазят за брашно и яйца, за захар и някое овнешко бутче. Тези лишени от романтизъм материални ценности сега стоят над всичко и всички.

Елизе стегна куфарите, укрихме на сигурни места семейните ценности, приготвихме и децата, те тогава ни бяха трички, да ни са живи и здрави, разцелувахме се, изпратих ги до Гар дъо Дижон (границата с Германия беше вече затворена и преминаването на бежанците и депортирането им ставаше през територията на Швейцария, тя, както винаги, пак се беше изхитрила да остане неутрална) и за пръв път от петнадесет години останах сам, съвършено сам в празната къща (не броя престарялата икономка, лакея и готвачката). В началото на войната все пак всичко се ядваше, както казват у нас в България, имаше някакви остатъци от забавления и културен живот, но когато френската армия претърпя поражението при Мец и Седан и победоносните прусаци се втурнаха към Шампания, Бургундия и скъпия на всички ни Париж, нещата рязко се измениха. Започна масово напуштане на столицата, редът, дисциплината и снабдяването се разстроиха, видя се изведенъж колко е бездарна императорската администрация и че цялата помпозна солидност, демонстрирана само преди два месеца от император, от маршали и генерали, е била само един пъстър въздушен балон, по-право сапунен мехур е била. Евакуирането на хората започна уж по някакъв план, но всичко скоро се изроди в масова психоза, паниката заля целия Париж, юрнаха се предимно на юг жени, деца и старци, както и тилови герои, спекуланти и проститутки, изобщо цялата мръсна пяна, която съпътствува всяка война. Нямаше какво повече да правя в Париж и аз. Спуснах кепенците на магазините, заключих вратите с по седем кофара (като че ли това можеше с нещо да помогне), зарових в градината наличното злато и ценните книжа и с претъпкан с банкноти портфейл (стойността им падаше с всеки ден) се отправих на... север. Всички на юг и на запад, далеч от страшните прусаци с островърхите каски, а аз на север, дето се вика в самата уста на вълка. Впрочем той тогава още не беше стигнал до Нормандия. Ще попитате може би защо на север? Ами много просто — преди пет години, като използувахме едно поевтиняване на строителните материали и работната ръка, си бяхме построили с Елизе една доста солидна къщичка в Довил, почти до самото море. Тогава Довил не беше станал още модният курорт на френския бомонд, беше едно почти умряло от скука провинциално нормандско рибарско селище, но природният нюх на Елизе беше почувствуval, че скоро там нещата ще се променят и едно влагане на

пари в имот и постройка на това място скоро ще се възвърне стократно. Та и аз реших — тъй и тъй ще се бяга от Париж, поне човек да не беспокои непознати хора, да търси убежища тук и там в скъпи и прескъпи хотели, а да си е, макар и съпроводен от по-голяма опасност, на свой имот. Хем да го пази от крадци и мародери, хем да посвърши през свободното време и някоя срочна земеделска работа (земите около къщичката възлизаха на няколко десетки хектара). Беше се пробудил в мене старият прабългарски чифчийски и чобански дух. Какво да се прави, където и да ни отвее вятърът, каквите и хоризонти да преминем, ние си го носим този дух в кръвта си. Пък и виках си — много се говори наистина за жестокостта на прусаците, но вероятно това си е стил на френската военна пропаганда. В края на краищата и те са хора като всички нас и като видят насреща си по-богат собственик и при това чужденец, женен за тяхна сънародница, може би няма да се покажат от най-несимпатичната си страна. И на тях им се ще някакво общуване с покореното население, не може само да се стреля и сече. С тези мисли се отправих към Довил. Минах в непосредствена близост до самия фронт, имах пропуск от генерал Анри Шарл Лавозел, началник на тиловите служби при имперския генерален щаб и клиент на Елизе. И макар че правех силно впечатление с цивилния си костюм, моторизираните органи, щом видеха пропуска и прочетяха подписа на влиятелния генерал (после, когато премина в запаса, той стана съдружник на Ротшилд), само козираваха и ме пускаха да премина нататък. Всъщност до имението ни в Довил ме отведе военна обозна кола, отпусната от генерала, и добре, че беше тя, защото инак половината от огромния ми багаж щеше да остане в прифронтовата зона на разположение на мародерите. *Et bien, заживях в самотната и тъжна в тази съdboносна късна есен къща.* Другари ми бяха само старият градинар дядо Мулен и готвачката мадам Еужени, доколкото човек може да дружи с прислугата. Измина месец в пълна изолация и възможност за размисъл. Но мислите бяха изпълнени със скъпите образи на Елизе и децата. В края на месеца стана ясно, че трудно ще издържа на самотата. Бях тогава тридесет и три годишен, мъж, както се казва, в разцвета на силите. Разбира се, по онова време това, което днес наричамеекс, не заемаше в живота на мъжа мястото, което заема сега... почвам вече да разказвам неща, за които един ден може би ще се червя, но няма да спестя нищо от преживяното, истината, както е и

за всеки реалист в изкуството, ми е по-свята от всичко. Но пък имаше тогава нещо, наричахме го долнопробен инстинкт или нещо подобно, което много сполучливо заместваше сексуалното чувство. Но стига съм философствувал, като че ли търся в разсъжденията някакво оправдание за постылките си. С една дума в края на първия месец се стигна до положение да потърся услугите на най-близкия публичен дом, или както ги наричаха тогава „къщи на търпимостта“. Тези „maisons“ със секретна заповед на маршал Базен бяха мобилизиирани заедно с целия си личен състав още в началото на войната за нуждите на армията. За всяка дивизия имаше по една „maison“ и петдесетина „мадмоазел“, разпределени в две отделения — офицерско и солдатско. Къщата се намираше в непосредствена близост до щаба на дивизията, за да се упражнява социален и санитарен контрол и обикновено около нея имаше постоянно гъмжило от офицери и войници от всички родове войски. Като цивилен нямах право да прибягвам до услугите на подобна военизирана къща, но с връзки всичко се правя. Две бутилки от станалото дефицитно шампанско (в самата Нормандия дефицит от шампанско! Какви ли не злини носи войната!) за офицера, запасен полковник, който отговаряше за битовите услуги в 17 гренадирска дивизия, свършиха работа. Даден ми бе талон за „къщата“ в Руан, по това време прифронтови град, отчаяно защищаван от гренадирите срещу настъпващите пруски улани, които правеха сетни усилия да заобиколят Париж от север и по този начин да сключат пръстена на замислената обсада на столицата.

Явих се в обозначения в талона час, „мадам“, една доста неприятна дълбоко деколтирана старица, ме прие, даде ми стая и „мадмоазел“ (клиентът, особено пък цивилен, не разполагаше с какъвто и да е избор — каквото се освободи в момента, това е). Навалицата тази вечер беше твърде голяма, близостта до смъртта усилива сексуалното чувство и добре беше, че стотината франка, поднесени с талона на старицата, ме освободиха от неприятното задължение да се редя на опашка редом с младите офицерчета. Свърших каквото свърших, освободих съзнанието и тялото си от проклетия демон на страстта и напуснах „къщата“ разочарован и отвратен, целият изпълнен с копнеж по Елизе и децата. Беше вече късна нощ, една тъмна октомврийска нощ, осветена само от червения фенер пред вратата на „La maison“. Опашката вече беше съвсем

оредяла, къщата работеше с празнично ускорено темпо — петнайсет минути на солдат, половин час на офицер. Ако не си доволен: „Оревоар, мосьо! И не задържай, моля, опашката, че времето напредва, прусаците могат всеки момент да пробият фронта, тогава и за този половин час ще се молиш на колене.“ Тръгнах по тротоара, градът беше потънал в тъмнина, пестяха газта на уличните фенери и затова запалих фенера, който за щастие бях взел със себе си — полковникът, отговарящ за битовите услуги, ме беше предупредил, че нощно време Руан не е безопасен, върлуват дезертьори и мародери. И изведнъж виждам пред себе си някаква група от хора, които се разправят ожесточено, жестикулират — работата почти е опряла до бой.

Не обичам да се меся в разправиите на тълпата, но този път, кой знае защо, като че ли ме е водела съдбата, се приближих и като надигнах фенера, запитах с най-строг глас: „Какво става тук, господа?“ Може би цивилният ми костюм и светлината на насочения фенер направиха силно впечатление на готовата да се сбие група. Вероятно ме взеха за таен полицай, човек по онова време упълномощен с чрезвичайни права, включително и правото да стреля на месо.

Бяха петима души: трима зуави (черни войници от тогавашната френска колониална армия — б.м.), един млад лейтенант от императорските кирасири и една изплашена до смърт силно гримирана дама, явно принадлежаща към „къщата на търпимостта“ (тъй като последната беше претоварена с клиенти, за да се пести време, отопление и осветление, със заповед по дивизията бяха разрешили, разбира се, срещу десеторно по-голяма такса, на офицерите да се отпускат дами и за вкъщи). Изглежда, че този лейтенант си беше осигурил тъкмо такава дама и си я беше повел към квартирата и тук, в тъмното, са го нападнали тримата пияни зуави, които надали са имали в джоба си и минималната солдатска такса. За нападение на офицер от нисши чинове се полагаше разстрел, но зуавите са разчитали, че в тъмнината никой няма да ги разпознае. Пък и кога са се съобразявали със заповедите и наредбите тези буйни чада на дивата африканска природа. Единствената заповед, на която се подчиняваха, беше разюзданият полов нагон. Щом светлината на фенера освети черните им, настърхнали от разправията свирепи лица, те мълком прибраха извадените ножове в поясите си и изчезнаха като дим, просто се сляха с тъмнината. Дамата започна да се смее истерично, не вярваше, че е

останала жива, а лейтенантът (сега вече имах възможност да го разгледам по-подробно, беше един по галски напет, не особено едър господин, с накривено кирасирско кепе, съвсем млад, около двадесетгодишен, с буйни рижи мустаци над чувствената уста — не беше красавец, но от тия подобни на петли мъже, които особено се нравят на жените, зная това по себе си) удари пети, звънна с шпори и каза с приятен, малко дрезгав баритон: „*Je vous remercie bien, monsieur!*“ Без вашата помощ може би сега щях да бъда мъртъв, и то доста безславно. А да не говорим какво можеше да се случи на госпожицата. Впрочем това на нея ѝ влиза в задълженията — той се усмихна с малко крива усмивка, — макар че може би не е свикнала да го върши безплатно. Мисля, че тези господа нямаше да ѝ платят и едно су...“ Изразих голямото си учудване, че има сили да се шегува, и то само пет минути след като е бил на косъм от смъртта. „Не държа толкова много на този мизерен живот, шер мосю — отвърна той. — Впрочем аз още не съм ви се представил. Трябва да знаете на кого сте спасили офицерското достойнство в тази тъмна руанска нощ. Имам чест — той отново удари пети и звънна с големите си кавалерийски шпори, — Анри Рьоне Албер ги дъо Мопасан, дворянин от Пикардия.“

Не бях чувал това име, пък и не съм длъжен да познавам всички двадесетгодишни френски контета, колкото и имена да имат и с каквito и титли да се кичат. На свой ред тракнах цивилните си жалки пети и казах: „Имам чест — Пиер д'Енконю.“ Той ме изгледа с известно недоумение. „Познавач съм на френската хералдика (наука за дворянските гербове — б.м.), господине, но странно, не съм срещал в списъка на френското дворянство такава благородническа фамилия!“ „Аз съм чужденец, господине. Това е френският вариант на истинското ми име Петър дъо Незнакомов. Също благородник.“ „В това не се и съмнявам, драги ми господине. То си личи от пръв поглед. Пък и постыката ви преди малко да се притечете на помощ на непознат човек, изпаднал в бедствие, и то във времена, когато повечето хора са абсолютно безразлични към съдбата на близните си, говори сама по себе си. Благодаря ви още веднъж и, дай боже, тази наша среща да не остане последна! Макар че подобни заричания, когато утре трябва да се отива на предната линия, могат да звучат смешно.“

Сбогувахме се сърдечно и той отведе своята започнала да се прозява дама. Аз се прибрах в хотела, където пак с помощта на

бутилката шампанско (имах в избата си в Довил доста голямо количество от това всесилно вино) си бях осигурил прилична стая за една седмица. Демонът на страстта вероятно щеше да ме мъчи и утре. Но до този срам не се стигна. Рано на другата сутрин прусаците направиха пробив в отбранителната линия на 17 grenadierska дивизия и като разбеснели жребци се спуснаха на юг към Париж. Аз успях в последния момент да се изтръгна от безредната, обхваната от паника тълпа, в която се бе превърнала дивизията, и да се добера с последни усилия до имението ни в Довил, който по чудо остана вън от обсега на военните действия. Целта на прусаците беше Париж и те не се интересуваха в момента от някакви си бъдещи хайлайфни курорти. Не зная какво стана със забавния напет кирасирски офицер, който се бе назовал Ги Дьо Мопасан (другите му имена ги забравих, но това Ги просто се вряза в паметта ми, то не се среща толкова често). Може би се е спасил от плен, ако не се е успал при своята истерична временна „възлюблена“. Що се отнася до „къщата на търпимостта“, вероятно тя автоматично е преминала на щат към щаба на Кайзеровите улани. В този библейски занаят космополитизъмът намира доста благоприятна почва за развитие.

От тази случка минаха години. Войната свърши с победа на Кайзерова Германия. Франция, вече република, започна да лекува тежките рани и да се готови за следващия военен реванш. Елиза се прибра в Париж заедно с децата, отворихме магазините, които за щастие не бяха пострадали през време на обсадата и на Комуната. Търговията с цветя отново разцъфтя. Клиенти на Елизе станаха сега пък най-влиятелните люде на Третата република — хората се менят, но не и човешките им навици.

И веднъж, това беше някъде към 1880 година, тъкмо се готвехме вече с Елизе да се приберем в моята току-що освободена родина, чакахме само там да се установи някакъв граждански ред, някаква щогоди икономическа и финансова стабилност, ми попадна една книжка с разкази, съставена от почналия да нашумява писател-натуралист господин Емил Зола. Книжката се наричаше „Медански вечери“, в нея с разкази и новели бяха представени писателите от кръга около Гюстав Флобер, един автор, когото, простете ми, но никога не можах да дочета. Наречете ме невежа, какъвто искате ме наречете, но не успях да преодолея и двадесет страници от него, колчес се захванех с

произведенията му. А някои просто го боготворяха. За какво — не винаги обясняваха на нас, обикновените смъртни.

Та разлиствам аз книжката. Едни имена съм чувал, други срещам за пръв път и изведенъж се натъквам на новела, озаглавена с твърде оригиналното заглавие „Лоената топка“, подписана от някой си Ги дъо Мопасан. Името ми прозвуча познато, напрегнах паметта си и изведенъж... ами да, разбира се — пред очите ми с всичките си ужасяващи детайли възкръсна цялата онази кошмарна нощ в Руан отпреди десет години. Дори изпитах физическо усещане на страх, нещо, което тогава, по време на действителната случка, не можах да почувствува така силно и така психологически вярно. Побиха ме отново тръпки, видях извадените войнишки ножове на зуавите, спомних си типично галската самоувереност на младия лейтенант с накривеното кирасирско кепе и рижите мустаци. Мислех, че съм погребал всичко това най-дълбоко и в най-скритите гънки на съзнанието си, никога досега не бях се връщал за миг дори и в сънищата си към тази картина, не бях вече и напълно уверен дали наистина съм бил неин свидетел, или е била плод на болно и самотно въображение. Огледах се дали Елизе и децата са някъде наблизо. Бях сигурен, че Муш с ужасния си женски усет веднага ще схване моето смущение и ще ме заразпитва така, както само тя умее да го прави. Слава богу, бях сам в кабинета. Отново възвърнах спокойствието си и изчетох на един дъх новелата. Беше един шедъровър на реалистичното изкуство. Понрави ми се страшно и си спомням, че още тогава си помислих, че ето на, ако господин Ги дъо Мопасан, моят познат от Руан, не беше се постарал сам да преживее нещата, които с такава потресаща жизнена достоверност рисува в своята „Лоена топка“, едва ли би могъл да постигне такъв блестящ успех. Той познаваше до прецизност характера на своята героиня, една от „госпожиците“ от ония тъмни военни времена, дори, докато четях, в ушите ми позвучала отново истеричният женски смях, който и двамата бяхме слушали тогава.

Завидях искрено на Мопасан за неговата удивителна способност да се слива с живота на своето време и разбрах, може би за пръв път, че друг начин за истинско творчество просто няма. По-късно, като се върнах в родината си, винаги съм повтарял тази истина на по-младите колеги. Но едва сега, като разгръщам една деликатна страница от

преживянето, разкривам по какъв случай и как тази истина стана и мое писателско кредо. Дано младите, които се увличат по разни модни „изми“ и рядко се вслушват в това, което им говорят по-възрастните и по-опитните, този път се отнесат по- внимателно към думите ми. Не желая да ставам наставник никому, но мисля, че от тях, думите ми, може да се извлече известна полза. За другата полза от този спомен аз вече говорих в началото.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на **Моята библиотека** и нейните всеотдайни помощници.

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.